

Bezskaidrā nauda, elektroniskā nauda un virtuālā "nauda"

Mērķis

Sniegt skolēniem zināšanas par tradicionālajai naudai – banknotēm un monētām – alternatīviem norēķinu veidiem.

Sasniedzamais rezultāts

Skolēni

- zina bezskaidrās naudas darbības pamatprincipus;
- zina, kas ir elektroniskā nauda un virtuālā "nauda";
- prot izvērtēt un diskutēt par piemērotākajiem un drošākajiem norēķinu veidiem mūsdienās;
- izprot kredītkartes izmantošanas principus un apzinās šāda kredīta izmantošanas sekas;
- zina un ievēro atbilstošu drošību, darbojoties ar norēķinu karti un veicot pirkumus internetā.

Nepieciešamie resursi:

- skolēna darba lapa;
- prezentācija;
- interneta resursi:
  - video "Kas ir elektroniskā nauda?"
<https://www.youtube.com/watch?v=PfvPB7a2u4M>
  - video "Personas datu drošība. Ceturtā sērija: "Norēķini ar karti""
<https://www.youtube.com/watch?v=MojS-T-EViY>
  - video "Personas datu drošība. Pirmā sērija: "Bankomāts""
<https://www.youtube.com/watch?v=PCIVwba-8sI>
  - īsfilma "Astoņi stāsti par eiro. Pirkumi internetā ar eiro"
<https://www.naudasskola.lv/lv/filmas#n1489-8-stasti-par-eiro-6-stasts-iepiršanas-interneta-ar-eiro>
- Papildinformācijai – dažādu informācijas avotu materiāli (1.–5. pielikums) un interneta resursi:
  - www.klientuskola.lv
  - www.bankasoc.lv
  - <https://cert.lv>

Nodarbību plāns

1.

Diskusija klasē

Skolotājs var sākt ar jautājumu par aptaujas "Par cik pirkumiem jūs kopumā samaksājāt bezskaidrajā un skaidrajā naudā pēdējās nedēļas laikā?" attēliem: "Kā divu gadu laikā mainījušies skaidrās un bezskaidrās naudas norēķini Latvijā?"

Iespējamās atbildes:

vidēji ar skaidro naudu veikto maksājumu apjoms samazinās, bet ar maksājumu karti veikalā veikto norēķinu apjoms palielinās.

Skolotājs var uzdot jautājumu: "Ar kādiem maksāšanas līdzekļiem mūsdienās tiek maksāts par precēm un pakalpojumiem?"

Iespējamās atbildes:

norēķinu kartes (kredītkartes), pārskaita internetbankā, varbūt kāds minēs virtuālo "naudu" vai čekus izrakstīšanu.

2.

Skolotājs var pastāstīt par mūsdienu naudu, sākumā atkārtot, kādas ir naudas funkcijas, un uzsverot, ka par naudu nedrīkst uzskatīt visus formas ziņā līdzīgos priekšmetus.

- No naudas lietotāja viedokļa nauda ir viss, ar ko lietotājs var samaksāt par kādu preci vai pakalpojumu. Šādā aspektā par naudu varētu uzskatīt arī, piemēram, vienas skolas ietvaros izdotus īpašus talonus, ar kuriem varētu nopirkt kaut ko garšīgu skolas kafejnīcā.
- Tomēr no likuma viedokļa par naudu var uzskatīt tikai tādu līdzekli (priekšmetu), kurš **pilda visas naudas funkcijas un kuru kā maksāšanas līdzekli pieņem arī tās personas, kuras nav laidušas apgrozībā šo maksāšanas līdzekli.**

★ "Maciņos *napo, nauno* un *toc*" – par pašvaldību ieviesto vietējo jeb lokālo naudu (1. pielikuma informācija).

3.

Naudas veidi mūsdienās

Nauda var būt dažādos veidos:

- skaidrā nauda (monētas un banknotes);
- bezskaidrā nauda;
- elektroniskā nauda.

"Nauda un tās aprīte"

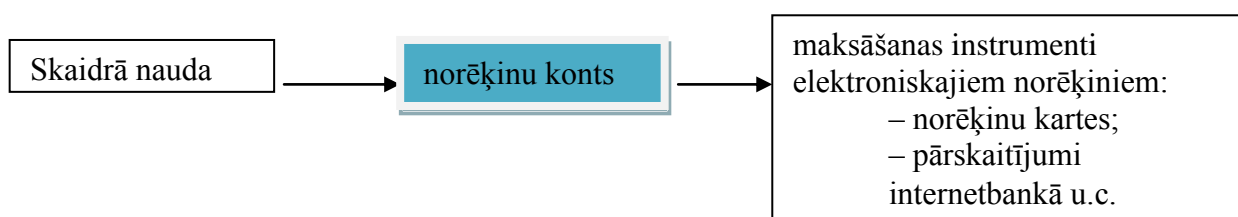
Mūsdienās norēķini ar skaidro naudu – banknotēm un monētām – vairs nav visbiežāk izmantotais norēķinu veids. Ikdienā norēķiniem cilvēki arvien vairāk izmanto bezskaidro naudu.

4.

Bezskaidrā nauda

Bezskaidrā nauda ir noguldījums bankas kontā. Lai ar bezskaidro naudu varētu maksāt, radīti dažādi maksājumu instrumenti:

- maksājuma uzdevumi (papīra veidlapas, kuras aizpildot, klients dod bankai rīkojumu pārskaitīt viņa naudu), elektroniskie naudas pārvedumi;
- maksājumu (norēķinu) kartes;
- sistēmas, kuras nodrošina šos maksājumus (piemēram, bankomāti un internetbankas).

Lai ar bezskaidro naudu un elektronisko naudu varētu droši un ērti uzsākt maksājumu, nepieciešami **speciāli maksāšanas instrumenti**.

Maksāšanas instrumenti ir:

- norēķinu kartes bezskaidrajai naudai;
- elektroniskās naudas kartes elektroniskajai naudai;
- mobilās maksājumu lietotnes – speciālas aplikācijas mobilajiem tālruņiem vai internetbankai;
- maksājuma uzdevums, ko iesniedz bankā vai internetbankā;
- ceļojuma čeki (Latvijā izmanto maz).

5.

Norēķinu kartes

★ **Kā radās pirmās plastikāta norēķinu kartes?** (1. pielikuma informācija)

Skolotājs papildina slaidu informāciju

- Norēķinu karšu dizains var būt atšķirīgs.
- Visām norēķinu kartēm jāatbilst noteiktām drošības prasībām.
- Norēķinu kartēs izmantotie simboli liecina par iespējamām lietojuma atšķirībām.
- Latvijā izmantojam starptautiskās norēķinu kartes.
- Lielākās starptautisko norēķinu karšu patentētājas ir starptautiskās maksājumu karšu organizācijas *VISA International* un *MasterCard International*. Šīs organizācijas kartes

"Nauda un tās aprīte"

neizplata, bet sertificē (pilnvaro) bankas visā pasaulē un piešķir (vai liedz) licenci izdot un pieņemt norēķiniem noteiktas maksājumu kartes. Uz starptautiskajām norēķinu kartēm redzams kāds no šo maksājumu karšu organizāciju logotipiem. Visām starptautiskajām norēķinu kartēm jābūt izmēros vienādām un jānodrošina iespēja norēķināties ārvalstīs.

- Informācija par norēķinu kartes īpašnieka kontu, kartes lietošanas nosacījumiem u.tml. tiek saglabāta un "nolasīta" vai nu no magnētiskā celiņa, vai no kartē ievietotas mikroshēmas (čipa).
- Agrāk lietoja tikai magnētiskā celiņa kartes. Čipkaršu jeb viedkaršu izmantošana ir daudz drošāka. Latvijā un citur Eiropas Savienībā izmanto čipkaršu tehnoloģiju, bet magnētisko celiņu kartes joprojām samērā plaši izmanto ārpus Eiropas Savienības (piemēram, ASV), tāpēc arī šī tehnoloģija paralēli tiek saglabāta.

★ Latvijā norēķinu kartes ir nedaudz populārākas nekā vidēji Eiropas Savienībā

(2. pielikuma informācija).

6.

Debetkarte vai kredītkarte?

Skolotājs var papildināt slaidu informāciju:

Debetkarte – norēķinu kartes paveids, kuras lietotājs norēķiniem parasti izmanto sava norēķinu konta naudas līdzekļus.

- ja šī nauda tiek iztērēta, norēķinu konts lietotājam jāpapildina;
- brīdī, kad nopērk preci vai pakalpojumu, norēķinu kontā attiecīgā summa tiek rezervēta un vēlāk tieši ieskaitīta attiecīgās iestādes norēķinu kontā;
- kad norēķinu kartes limits sasniedz nulli, norēķinu kontā atkal jāieskaita nauda. Mēģinot norēķināties ar debetkarti, ja norēķinu kontā nav naudas, pirkums tiks noraidīts.

Kredītkarte – norēķinu kartes paveids, kuras lietotājam piešķirta iespēja norēķiniem izmantot bankas kredītu vai arī pašas personas naudas līdzekļus.

- kredītlimits un tā atmaksas kārtība noteikta līgumā, kas noslēgts ar banku;
- aizņemties šādā veidā iespējams atkārtoti, ja katru mēnesi tiek atmaksāta minimālā kredīta summa;
- par kredītu jāmaksā arī procentu maksājumi, kas bieži vien ir pat 10–30% gadā. Vienlaikus par kredītkarti banka nosaka arī mēneša vai gada maksu, kas svārstās no 1 līdz 10 eiro mēnesī vai no 10 līdz pat 400 eiro gadā.

"Nauda un tās aprīte"

Aptaujas dati: lielākā daļa kredītkaršu īpašnieku nezina, kādi ir līgumā par kredītkartes lietošanu noteiktie procenti, ja tiek izmantota piešķirtā kredītlimita nauda. Tāpēc šīs kredīta summas izmantošanas gadījumā kartes īpašniekam var rasties nepatīkami pārsteigumi – nopirktā prece pēc visu izdevumu samaksas izmaksās ievērojami dārgāk par sākotnējo cenu!

Skolēniem iesaka rēķināt 1. uzdevumu darba lapās:

Aprēķini, cik Pēterim izmaksās portatīvais dators, ja tā iegādei tiks izmantota kredītkartei piešķirtā kredīta summa!

- Pēteris ar kredītkarti nopērk jaunu portatīvo datoru par kopējo summu **400 eiro**.
- Par pirkumu no viņa konta tika pārskaitīti viņa paša iekrātie **100 eiro**, bet **300 eiro** tika izmantoti no kredītkartei piešķirtā kredītlimita.
- Procentu likme par kredītlīnijas izmantošanu ir **20% gadā**.
- Aizņemto summu Pēteris bankai varēs atmaksāt **pēc 6 mēnešiem**.

Atbilde: par kredīta 300 eiro apjomā izmantošanu 6 mēnešos Pēteris samaksās procentos **30 eiro**. Kopā dators izmaksāja **430 eiro**.*

* **Skolotājs pievērš uzmanību**, ka aprēķini uzdevuma vajadzībām veikti vienkāršoti. Līgums par kredītkartes izmantošanu paredz precīzākus kredīta atmaksāšanas noteikumus, kā arī lielas soda naudas par laikā neatmaksātu kredītu.

★ Piemērs no kredītkartes *American Express* cenrāža:

Minimālās iemaksas summa	100% no iztērētā kredītlimita summas + 100% no pārtēriņa
Kredīta procenti gadā	28 %
Nokavējuma procenti gadā	60 %
Procenti par neatjautu negatīvo atlikumu dienā	0.175 %

Avots: <https://www.americanexpress.lv/lv/private/kartes/cenradis>

Pašlaik **vairāk izplatītas ir debetkartes**, jo tām ir lētākas uzturēšanas izmaksas un tās var saņemt ikviena persona, neņemot vērā tās kredītreitingu (kredīta atmaksāšanas spēju izvērtējumu) un cita veida finansiālos apstākļus.

7.

Droši norēķini ar norēķinu karti

Skolotājs var uzdot skolēniem jautājumu: "Kādi noteikumi jāievēro pašam pircējam, lai maksājumi ar norēķinu karti veikalā būtu droši?"

"Nauda un tās aprīte"

Atbildes var pierakstīt uz tāfeles.

Skolēniem ieteicams noskatīties AS "Citadele banka" veidoto izglītojošo video "Personas datu drošība. Ceturtā sērija: "Norēķini ar karti"" (4:49 min):

 <https://www.youtube.com/watch?v=MojS-T-EViY>

 Skolēni savā darba lapā var **aizpildīt 2. uzdevuma** tabulu, ierakstot būtiskākos aspektus, kas pircējam jāievēro, veikalā norēķinoties ar norēķinu karti.

Aizpildi tabulu – uzskaiti būtiskākos drošības aspektus, kas tev jāievēro šajās situācijās!

<i>Situācija</i>	<i>Drošības aspekti, kas jāievēro</i>
maksājot ar norēķinu karti veikalā	
izmantojot norēķinu karti bankomātā	
iepērkoties internetā	

Atbildes var būt arī plašākas nekā filmā sniegtā informācija. Skolotājs papildinformācijai var izmantot šādus informācijas avotus:

- Droša internetbanka
<http://www.bankasoc.lv/lv/banku-klantiem/e-drosiba/drosa-internetbanka.html>
- Personisko datu aizsardzība
<http://www.bankasoc.lv/lv/banku-klantiem/e-drosiba/personigo-datu-aizsardziba.html>
- Karšu drošība
<http://www.bankasoc.lv/lv/banku-klantiem/e-drosiba/karsu-drosiba.html>
- e-drošība
<http://www.klientuskola.lv/lv/abece/bazes-klants.html>
- Drošība virtuālajā vidē
<https://cert.lv/uploads/uploads/DrosibaVirtualajaVide2014.pdf>

Skolotājs aicina skolēnus papildināt tabulu, skatoties filmu par norēķiniem pie bankomāta – "Personas datu drošība. Pirmā sērija: "Bankomāts"" (5:05 min)

 <https://www.youtube.com/watch?v=PCIVwba-8sI>

un filmu "8 stāsti par eiro. Pirkumi internetā ar eiro" (3:52 min).

<http://www.naudasskola.lv/lv/filmas#n1489-8-stasti-par-eiro-6-stasts-iepirksanas-interneta-ar-eiro>

"Nauda un tās aprīte"

8.

Norēķinu karte skolēnam

Skolotājs informē, ka arī skolēniem var būt savas norēķinu kartes.

Skolēni tiek aicināti skolēna darba lapā aizpildīt 3. uzdevumu.

Izlasi Artūra domas, kāpēc viņš izlēmis atvērt norēķinu kontu un izmantot norēķinu karti!

Artūrs (16): Tā kā vasarā nopelnīju naudu, ilgi nedomādams, nolēmu naudu noguldīt bankā. Man jau bija norēķinu konts, starptautiskā skolēnu apliecība un norēķinu karte ISIC. Man norēķināties ar karti ir daudz ērtāk nekā lietot skaidro naudu, kura ir netīra un kuru bail pazaudēt. Ja norēķinu karte pazūd, to var vienkārši bloķēt.

Arī naudu ieskaitīt norēķinu kontā ir vienkārši, un mūsdienās norēķināties ar norēķinu karti iespējams lielākajā daļā veikalū, kā arī pie dažādiem pakalpojumu sniedzējiem. Banka nemaksā procentus, bet tas mani neuztrauc, jo bankas pakalpojumus izmantoju tāpēc, ka tie ir ērti un mūsdienīgi.

Uzraksti, kuru norēķinu veidu – ar skaidro naudu vai norēķinu karti – tu labprātāk izvēlētos!

Pamato savu atbildi!

Skolotājs var aicināt skolēnus izteikt savu viedokli:

- Es labprātāk izvēlos norēķināties ar .....
- Manas izvēles pamatojums .....

9.

Kas ir elektroniskā nauda (e-nauda)?

Skolēni var klasē noskatīties "Naudas zīmju" sēriju "Kas ir elektroniskā nauda?" (1:05 min)

- <http://www.naudasskola.lv/lv/tv-raidijums-naudas-zimes?birka=18#n1209-kas-ir-elektroniska-nauda>

Skolotājs, izmantojot prezentācijas slaidu, var paskaidrot būtiskāko informāciju.

Tā ir nauda, ko izmanto paralēli skaidrajai naudai un banku noguldījumu veidā esošajai bezskaidrajai naudai.

- e-naudas segums ir īsta nauda. Elektroniskā nauda (e-nauda) rodas, **iemaksājot vēlamu naudas summu elektroniskās naudas iestādes (ENI) kontā.**
- Par šo iemaksāto reālo naudas summu ENI piešķir e-naudu līdzvērtīgā apjomā.
- Elektroniskā nauda **nav saistīta ar norēķinu kontu**, to izlaiž īpaši e-naudas emitenti – naudu "ielādē" čipā vai uzskaita lietotājam pieejamā datora atmiņā.

"Nauda un tās aprīte"

- Savukārt e-naudas lietotājs saņem autorizācijas rīkus (piemēram, paroli, kodu karti vai norēķinu karti), lai varētu izmantot šo naudu norēķiniem par dažādām precēm un pakalpojumiem, bet tikai tur, kur norādīts, ka norēķinos tiek pieņemta e-nauda.

Par e-naudu var veikt, piemēram, norēķinus par autostāvvietu vai iegādāties biļetes uz koncertu, tā var būt arī dāvanu karte, kuru tev izsniegusi viena komercsabiedrība, lai samaksātu par kādu pakalpojumu vai iegādātos precis citā komercsabiedrībā.

Diskusija klasē: *Privātpersona Pēteris nolēmis izlaist savu e-naudu. Vai viņš to drīkst darīt?*

Atbilde: nē.

ENI ir komercsabiedrības, kuras saņēmušas licenci ENI darbībai Latvijā vai kādā citā ES valstī un paziņojušas par vēlmi sniegt pakalpojumus Latvijā, vai ir reģistrētas Finanšu un kapitāla tirgus komisijas (FKTK) ENI reģistrā.

Avots: www.klientuskola.lv

★ **Skolotājs var paskaidrot vai arī lūgt skolēniem mājās sameklēt informāciju**, kas ir Finanšu un kapitāla tirgus komisija (FKTK).

Finanšu un kapitāla tirgus komisija (FKTK) ir valsts iestāde, kas dod atļauju strādāt (izsniedz licences), regulē un pārbauda gandrīz visus tos uzņēmumus, kas Latvijā sniedz finanšu pakalpojumus – bankas, krājaizdevu sabiedrības, apdrošināšanas sabiedrības un apdrošināšanas starpniekus, finanšu instrumentu tirgus dalībniekus, ieguldījumu pakalpojumu sniedzējus, privātos pensiju fondus, maksājumu iestādes un e-naudas iestādes, biržu *Nasdaq Riga*, emitentus un Latvijas Centrālo depozitāriju. Taču, piemēram, ātro kredītu izsniedzējus, līzinga devējus, kā arī parādu piedziņas uzņēmumus licencē un uzrauga Patērētāju tiesību aizsardzības centrs.

Vairāk informācijas: <http://www.klientuskola.lv/lv/abece/bazes-klients.html>

Var noskatīties **filmu "Uzzini, kas ir FKTK!"** (2:44), ja to neieplāno skatīties, jau apgūstot tēmu par bankām: <https://www.youtube.com/watch?v=6RFo1X6FhTI>.

Izlaizot e-naudu, netiek emitēta papildu nauda, kas nokļūst apgrozībā, jo e-nauda tiek radīta, iemaksājot skaidro naudu – tātad rodas skaidrās naudas vietā.

e-naudas piemēri:

Mobilly, SIA "Dāvanu karte" (piemēram, *Galactico* dāvanu karte), personalizētais e-talons, *PayPal* (pasaulē populārākais interneta norēķinu un naudas pārskaitījumu sniedzējs).

"Nauda un tās aprīte"

★ Atšķirība starp norēķinu karti un e-naudas karti

Norēķinu kartē naudas nav un pati tā arī nav nauda. Tā ir tikai līdzeklis jeb atslēga, kas dod tev pieeju savam norēķinu kontam, lai varētu veikt maksājumu. Līdzīgi seifa atslēga ļauj tikai tev piekļūt skaidrajai naudai, kas tiek glabāta seifā.

Elektroniskās naudas kartē nauda ir – tā ir kā maciņš vai banknote, tikai elektroniskā veidā.

Ja pazaudē norēķinu karti, tu esi pazaudējis savu atslēgu naudas pieejai, bet nauda norēķinu kontā paliek un banka izdod jaunu norēķinu karti. Šajā gadījumā saglabājas risks, ka kāds atslēgu atradīs un varēs lietot tavā vietā. Tāpēc kartēm ir PIN kodi un bankām ir iespēja pēc tava paziņojuma karti bloķēt. Ja pazaudē elektronisko naudu, tas ir tāpat kā ar banknoti – tu esi pazaudējis naudu.

10.

Kas ir virtuālā "nauda"?

Slaidu informācija

Virtuālo spēļu "nauda":

- izveido spēles veidotājs;
- izmanto virtuālo preču iegādei vienā spēlē vai vairākās spēlēs (piemēram, var nopirkt statusu, zemi vai ieročus);
- iegūst spēlē vai par reālo – elektronisko vai skaidro – naudu tiek nopirkta virtuālo spēļu "nauda";
- nevar izmantot ārpus spēles.

Diskusija klasē vai grupās

Virtuālo spēļu "naudu" nevar uzskatīt par īstu naudu. *Ar kādiem argumentiem šo faktu var pamatot?*

Iespējamās atbildes:

- tā nepilda visas naudas funkcijas;
- to nepieņem norēķiniem personas, kas šo naudu nav izlaidušas (emitējušas).

Tendence: virtuālo spēļu "naudas" izmantošana ārpus spēles. Pašlaik gan nav nozīmīgu piemēru, taču šīs virtuālo spēļu "naudas" darbības principi ir līdzīgi kā virtuālajai "naudai".

Kas ir virtuālā "nauda"?

Virtuālās "naudas" darbības principi:

- datorprogramma (sistēma) interneta vidē;
- ļauj ražot un uzskaitīt virtuālo "naudu", piemēram, *Bitcoin*, vienības;
- programmas lietotāji var apmainīties ar savām vienībām;
- var saņemt ne tikai, iesaistoties algoritmā, bet arī nopērkot par skaidro naudu.

"Nauda un tās aprīte"

Tā nav nauda (valūta).

Virtuālā "nauda" ir neregulētas digitālās naudas veids, ko neemitē un negarantē centrālā banka un ko var izmantot kā maksāšanas līdzekli.

Virtuālo "naudu" var nopirkt valūtas maiņas platformās, izmantojot parasto valūtu.

Norēķini ar virtuālo "naudu" pamatā notiek saskaņā ar savstarpējās uzticības principu jeb uz goda vārda.

Diskusija klasē

Pēteris pārskaita no sava norēķinu konta nepazīstamai personai 300 eiro un nosūta e-pastā lūgumu pārdot viņam portatīvo datoru, ko šī persona reklamē kādā interneta platformā.

Pirkšanas un pārdošanas līguma nav.

Cik liela ir varbūtība, ka Pēteris saņems portatīvo datoru?

Iespējamās atbildes:

viss atkarīgs no pārdevēja godīguma. Darījums var notikt, kā Pēteris iecerējis, bet var arī nenotikt. Tad Pēteris būs savus pārskaitītos 300 eiro zaudējis.

Pērkot, turot un tirgojot virtuālo "naudu", piemēram, *Bitcoin*, jāreķinās ar vairākiem riskiem:

- naudu var zaudēt valūtas maiņas laikā;
- naudu no digitālā maka var nozagt;
- patērētāji nav aizsargāti, izmantojot virtuālo "naudu" kā maksāšanas līdzekli;
- virtuālās "naudas" vērtība var strauji mainīties un pat samazināties līdz nullei;
- darījumus ar virtuālo "naudu" iespējams ļaunprātīgi izmantot noziedzīgām darbībām.

★ **Skolotājs**, izmantojot informāciju no laikrakstu un portālu rakstiem (piemēram, informācija 5. pielikumā), **var rosināt diskusiju starp grupām**, vai šādas virtuālās "naudas" izmantošana ir droša un veicināma. Var katrai grupai iedot atšķirīgu rakstu argumentu atrašanai.

Diskusija klasē

Kuru no attēlos redzamajām kartēm var uzskatīt par naudu? Kāpēc?

Pamatojumi var būt atšķirīgi, bet pamatā atbildes jābalsta uz 5. slaidā sniegto informāciju.

No likuma viedokļa par naudu var uzskatīt tikai tādu līdzekli (priekšmetu),

kurš **pilda visas naudas funkcijas;**

kuru kā maksāšanas līdzekli **pieņem** arī tās **personas, kuras šo maksāšanas līdzekli nav**

laidušas apgrozībā.

"Nauda un tās aprīte"

Atbilde: Tikai trīs var uzskatīt par maksāšanas instrumentiem (studenta karti – jo ir arī VISA un tātad darbojas kā norēķinu karte – un abus personalizētos e-talonus, jo tos var papildināt, samaksājot naudu). BENU karte, Danijas karte, "Kuršu" klienta karte ir klienta kartes, kuras pieņem tikai pats šīs kartes izdevējs, tās nepilda visas naudas funkcijas.

Skolēniem tiek lūgts pabeigt tabulu "Naudas veidi mūsdienās" (4. uzdevums).

Naudas veids	Skaidrā nauda	Bezskaidrā nauda (noguldījums)	Elektroniskā nauda
Maksāšanas instrumenti	1) banknotes 2) monētas	1) debetkarte 2) kredītkarte 3) maksājuma uzdevums, ko iesniedz bankā vai internetbankā 4) aplikācija mobilajā tālrunī 5) ceļojumu čeki	1) viedkarte (čipkarte) 2) aplikācija mobilajā tālrunī vai datorā

11.

Apgūto tēmu var atkārtot vai nu mācību stundas beigās klasē kopā apskatot, vai arī uzdodot mājās atrast un izpētīt Latvijas Bankas veidoto infografiku "Naudas veidi":

https://www.bank.lv/images/stories/atteli/infografika/naudas_veidi.jpg.

12.

Mācību stundas beigās skolotājs aicina skolēnus uzrakstīt savu galveno atziņu un dalīties pieredzē ar klasesbiedriem. Skolotājam ieteicams beigās mudināt skolēnus atbildēt uz jautājumu – kurš norēķinu veids mūsdienās ir visērtākais? Atbildes un pamatojums var būt atšķirīgi, bet būtu vēlams, lai skolēni spētu izmantot pamatojumā arī iepriekšējās nodaļas zināšanas par naudu un tās funkcijām.

13.

★ **Mājas darbs "Kuras bankas piedāvā norēķinu kartes skolēniem?"**

Var ierosināt skolēnam informāciju meklēt gan internetā, gan aiziet pašam uz banku. Nākamās stundas sākumā skolēni var dalīties ar atrasto informāciju.

14.

★ **Papildus var izmantot**

informāciju www.klientuskola.lv un www.lka.org.lv/lv/banku-klientiem/e-drosiba/

Maciņos *napo*, *nauno* un *toc*

Ar ekonomiskās krīzes radītajām problēmām Itālijā cīnās radoši. Līdzīgi kā Ventspilī, arvien vairāk Itālijas **pašvaldību** ievieš **lokālo naudu**, kas ļauj iedzīvotājiem saņemt atlaides projektā iesaistītajos veikalos, piesaista pircējus teritorijai un mazajiem veikaliniem. *Napo*, *nauno*, *šcec*, *susino*, *marrucinum* u.tml. banknotes ar visneparastākajiem nosaukumiem izplatījušās visā valstī un kļuvušas par radošu atbildi uz krīzes radītajām ekonomiskajām grūtībām. Neapolē cirkulēs 70 milj. *napo*. Jaunāko un vērienīgāko lokālās naudas projektu izstrādājusi Neapoles dome. Jau šoruden katra neapoliešu ģimene, kas nav uzkrājusi nodokļu parādus, saņems 250 *napo* ar virtuālo vērtību 250 eiro. Virtuāla šī vērtība ir tāpēc, ka **nav iekasējama un arī apmaināma pret skaidro naudu**, taču ir **izmantojama norēķiniem veikalos** un maksājumiem par dažādiem pakalpojumiem, **kas piedalās projektā**. Ar *napo* būs iespējams samaksāt ne vairāk kā 10% pirkumu vai pakalpojumu, piemēram, par precī 100 eiro vērtībā varēs norēķināties ar 90 eiro un 10 *napo*. To veikalu īpašnieki, kas pieņems *napo*, varēs tos izmantot tālāk citos veikalos, bet aktīvākajiem *napo* apgrozītājiem būs iespēja ietekmēt domes lēmumus par pilsētas labiekārtošanu. *Napo* būs izmantojami tikai Neapoles robežās.

Avots: Latvijas Avīze, 20.07.2012. <http://www.nozare.lv/nozares/fin/item/201207200846120197E7D081D8E0CE6D/>

2. pielikums

Latvijā norēķinu kartes ir nedaudz populārākas nekā vidēji Eiropas Savienībā

Puse jeb 50,93% no pagājušā gada laikā (2013. gadā) Latvijā veiktajiem maksājumiem notikusi ar kartēm, kas ir par 2,46 procentu punktiem vairāk nekā 2012. gadā, un maksājumu karšu izmantošana norēķinos proporcionāli augstāka nekā Latvijā ir tikai sešās Eiropas Savienības valstīs, liecina Eiropas Centrālās bankas maksājumu statistikas dati.

Kopumā 2013. gadā ES veikti 100 mljrd. bezskaidrās naudas maksājumu, kas ir par 6% vairāk nekā 2012. gadā. Karšu maksājumi vidēji ES veido 44% no visām transakcijām, kredīta pārvedumi (parastie maksājumi internetbankā u.c.) – 27%, tiešā debeta maksājumi – 24%.

Karšu maksājumu līderi ir Ziemeļvalstis – Dānijā 72% maksājumu notiek ar kartēm, Igaunijā un Zviedrijā – 67%. Augsts karšu maksājumu īpatsvars ir Portugālē (67%).

Latvijā norēķinos vispār netiek izmantoti čeki, savukārt vairākās ES valstīs tie joprojām veido būtisku transakciju daļu, piemēram, Maltā (26%), Kiprā (16%) un Francijā (14%).

Kredītu pārvedumu jomā līdere ir Bulgārija ar 80% šā norēķinu veida izmantošanu, savukārt karšu maksājumi šajā valstī nav populāri (18%).

Avots: Nozare.lv, 16.09.2014.; <http://www.nozare.lv/nozares/fin/item/20140916115523018D60801088EF8A92/>

3. pielikums

Kā radās pirmās plastikāta norēķinu kartes?

Vēsture liecina, ka pirmās plastikāta kartes parādījās jau 20. gs. sākumā. Tās ieviesa ASV lielās naftas sabiedrības, lai atvieglotu norēķinus naftas uzpildes stacijās. Taču būtiska nozīme elektronisko norēķinu attīstībā bija *Diners Club* debetkartēm, kuras ieviesa 1950. gadā, lai samaksātu par pakalpojumiem restorānos un viesnīcās vairākās ASV pilsētās. Debetkartes ideja radās Ņujorkas kredīta izsniegšanas firmas īpašniekam Frenkam Maknmare. Kādu dienu viņam nepietika skaidrās naudas, lai restorānā norēķinātos par pusdienām. Viņš ierosināja noorganizēt klubu, kura biedri varētu pusdienot restorānā uz kredīta. Drīz vien šī ideja tika īstenota. Tika nodibināts *Diners Club*.

1958. gadā jau tika izlaista pirmā universālā debetkarte* *American Express*. Tās izmantošanas iespējas bija daudz plašākas. Plastikāta kartes ASV kļuva arvien populārākas. Tās sāka izdot daudzas bankas.

Avots: Svetlana Saksonova. Nauda, tās veidi un funkcijas (e-grāmata)

<http://profizgl.lv/mod/book/tool/print/index.php?id=16581>

4. pielikums

Vai ir atšķirība starp *MasterCard* un *VISA*?

Lielākajai daļai karšu lietotāju nebūs atšķirības, jo abām maksājumu karšu sabiedrībām ir milzīgs gan naudas izmaksu automātu, gan norēķinu termināļu tīkls. Ja lietojat *PayPal* (*Ibay* pieļauj norēķinus tikai šajā sistēmā) sistēmu, naudas izmaksa pagaidām notiek tikai ar *VISA* kartēm. Ja jautāties, vai ir atšķirība starp *American Express* un *Maestro* karti, – tā ir visai būtiska – jāņem vērā norēķinu termināļu un bankomātu skaits pasaulē: *MasterCard* – 25 milj., *Maestro* – 7 milj., *VISA_Electron* – 12 milj.

Tas nozīmē, ka, ceļojot ar *Maestro*, *Electron* un *American Express* karti, varat sastapties ar ievērojamiem norēķinu ierobežojumiem, un jāņem vērā arī tas, ka *Maestro* un *VISA Electron* kartes ir tikai debetkartes.

Avots: <http://cred24.lv/kreditkarte-vs-debetkarte/>; 26.10.2014.

Latvijas Banka par *Bitcoin* "naudas" izmantošanu norēķinos

Bitcoin nav ne valūta, ne maksāšanas līdzeklis, tāpēc Latvijas Banka neatbalsta šo *airBaltic* mārketinga iniciatīvu, jo šādi tiek popularizēta *Bitcoin* kā maksāšanas līdzekļa izmantošana iedzīvotāju vidū. Svarīgi atcerēties, ka, pērkot vai mainot *Bitcoin*, patērētāji var saskarties ar būtiskiem riskiem.

Virtuālā "nauda" *Bitcoin* nav oficiāla nauda, kuru kā likumīgu maksāšanas līdzekli emitē un garantē valsts centrālās bankas saskaņā ar nominālvērtību. Tādējādi *Bitcoin* turētājam nav garantiju, ka viņa īpašumā esošos *Bitcoin* varēs apmainīt pret reālu naudu, tāpēc nav iespējams *Bitcoin* lietot kā vērtības mēru (viena no naudas funkcijām).

Vēl viens būtisks aspekts – uz *Bitcoin* turētājiem neattiecas patērētāju tiesību aizsardzība, ko nodrošina valsts likumi attiecībā uz likumīgu maksāšanas līdzekļu izmantošanu. *Bitcoin* emisiju un izmantošanu pašlaik neregulē un neuzrauga, tādējādi *Bitcoin* gadījumā netiek garantēta apmaiņa pret naudu, kā arī *Bitcoin* turētājam nav, pie kā vērsties, ja notikušas krāpnieciskas darbības, kuru dēļ *Bitcoin* tiek zaudēts. *Bitcoin* juridiski nav piesaistīts nevienas valsts oficiālajai valūtai, tāpēc tam nav likumīga maksāšanas līdzekļa statusa nevienā Eiropas Savienības jurisdikcijā.

Pēc būtības *Bitcoin* ir produkts, kuru pērk par oficiālu valūtu. To var izmantot kā maiņas līdzekli, iegādājoties citas preces vai pakalpojumus, ja abas puses par to vienojas un ir gatavas uzņemt visus ar *Bitcoin* izmantošanu saistītos riskus. Ar *Bitcoin* saistīti vairāki riski – risks zaudēt naudu *Bitcoin* maiņas procesā, jo maiņas platformu darbība netiek regulēta; *Bitcoin* vērtība var strauji mainīties vai pat zust, jo tā nav piesaistīta nevienas valsts oficiālajai valūtai; patērētājus, kas izmanto *Bitcoin*, lai norēķinātos par precēm un pakalpojumiem, neaizsargā Eiropas Savienības tiesību aktos paredzētās tiesības atgūt līdzekļus, kas norakstīti neautorizētu darījumu rezultātā; no "digitālā maka" nozagtus *Bitcoin* gandrīz nav iespējams atgūt.

Ņemot vērā minēto, neiesakām nekādus ieguldījumus vai transakcijas ar *Bitcoin*.

Autors: Deniss Fiļipovs, Latvijas Bankas maksājumu un finanšu tirgus analītiķis

Hakeru uzbrukumā no *Bitcoin* biržas nozog 65 milj. ASV dolāru

Hakeru uzbrukumā vienai no lielākajām virtuālās "naudas" *Bitcoin* biržām "Bitfinex" nozagta kriptovalūta 65 milj. ASV dolāru vērtībā, liecina *CNN Money* informācija.

Uzbrukumu [publiskā paziņojumā](#) atzinusi arī kriptovalūtas birža, norādot, ka pagaidām iesaldē tirdzniecību, noguldījumu un depozītu izņemšanas iespējas.

"Nauda un tās aprīte"

Honkongā bāzētās biržas pārstāvji norāda, ka pašlaik sadarbojas ar varas iestādēm, lai noskaidrotu vainīgos. "Bitfinex" neprecizē, kā tieši uzbrukums noticis.

Avots: DELFI Bizness, 03.08.2016.

<http://www.delfi.lv/bizness/pasaule/hakeru-uzbrukuma-no-bitcoin-birzas-nozog-65-miljonus-asv-dolaru.d?id=47748899>

Kiberuzbrukumu dēļ *Bitcoin* zaudē vērtību

Pēdējā laika kiberuzbrukumu dēļ samazinājusies virtuālās "naudas" *Bitcoin* vērtība, raksta ziņu aģentūra *Reuters*.

Tāpat šie kiberuzbrukumi, kurus veic nezināmi avoti, kas uzbrūk *Bitcoin* biržām, vērš uzmanību uz vairākiem riskiem, ar ko cilvēki var saskarties, izvēloties naudas vietā izmantot digitālās valūtas, norāda eksperti.

Tā saucamais DDOS uzbrukums pēdējā laikā licis vismaz trim biržas platformām, kas uzglabā un tirgo *Bitcoin* apmaiņā pret tradicionālajām valūtām, apturēt iespēju izņemt *Bitcoin* līdz brīdim, kamēr tās spēs noteikt, vai šie darījumi ir īsti.

Tas ir parādījis, ka *Bitcoin*, kas pastāv tikai virtuālajā vidē un darbojas uz programmatūras koda pamata, ko izveidojis nezināms programmētājs vai programmētāju grupa, ir ievainojamāks pret uzbrukumiem nekā cita interneta uzņēmējdarbība, norāda eksperti. Tādējādi ar to ir riskantāk tirgoties nekā ar ASV dolāru vai citām tradicionālajām valūtām. Šo pārtraukumu dēļ pēdējā laikā sarukusi arī *Bitcoin* vērtība. Pagājušā mēneša beigās *Bitcoin* maksāja 850 ASV dolārus, taču tagad tā vērtība samazinājusies aptuveni līdz 656 ASV dolāriem.

Otrdien Slovēnijas *Bitcoin* biržai *Bitstamp* nācās apturēt iespēju izņemt *Bitcoin*. Iepriekšējā dienā pašlaik vispopulārākā *Bitcoin* birža *Mt. Gox* sacīja, ka aptur *Bitcoin* izņemšanu. Brokeri uz to reaģēja, nodzenot *Bitcoin* vērtību gandrīz līdz divu mēnešu zemākajai atzīmei. Arī Bulgārijas *Bitcoin* biržai šonedēļ nācās apturēt iespēju izņemt *Bitcoin*.

Avots: Dienas Bizness, 14.02.2014.

<http://www.db.lv/finanses/kiberuzbrukumu-del-bitcoin-zaude-vertibu-409933>

Berlīnes *Bitcoin* kafejnīca un nākotne

Bitcoin zviedru apvienības priekšsēdētājs Matss Henriksens uzskata, ka e-naudas lietotāju vairākums nepavisam neesot tikai kriminogēno aprindu ļaudis. Aptuveni 10 000 cilvēku Zviedrijas robežās šodien norēķinās ar *Bitcoin* naudu legālos darījumos, un zināma problēma, protams, esot hakeru uzbrukumi elektroniskās naudas maciņiem internetā. Amerikāņu *Wired* tikko informēja par kādu hakeru aplaupītu personu, kurai tika nozagti *Bitcoin* 500 000 ASV dolāru

"Nauda un tās aprīte"

vērtībā. Matsam Henriksonam liekas, ka šis gadījums ir izņēmums. Ikviens interneta darījums šodien ir riskants.

Tikmēr Jorgs Platcers Berlīnes kafējnīcā "Room 77" turpina norēķināties ar klientiem *Bitcoin*. "Tas ir sensacionāli un grandiozi, es jūtos lieliski. Jā, mani klienti man maksā e-naudā. Pirmkārt, tas ir kolosāli, jo man nav jāērēķinās ar bankām. Jūtos kā eiforisks pionieris," atzīstas hamburgerbāra īpašnieks. Pats – kādreizējais hakeris un kiberpunks.

"Par kibernaudu visi sapņoja jau sen. Taču mēs šeit "Room 77" *Graefestrasse* Berlīnē pirmie sākām pieņemt maksājumus *Bitcoin*. Pirmie visā pasaulē! Vienlaikus ar mums to sāka darīt arī kāds bārs Ņujorkā, bet šie strauji bankrotēja," smejas Jorgs Platcers un uzskaita iemeslus savas uzņēmējdarbības uzplaukumam: 1) klienta nauda ir viņa telefonā, 2) uzņēmējdarbības ideja izslēdz nodokļus, kuri jāmaksā bankas karšu īpašniekiem, 3) tas ir ērti un parocīgi gan pircējam, gan pārdevējam.

Avots un viss raksts: Sandra Veinberga <http://sandraveinberga.lv/tag/virtuala-nauda/>

***Bitcoin* jeb virtuālajai "naudai" ne Latvijā, ne Eiropas Savienībā nav regulējuma**

IT uzņēmuma "Latnet Serviss" pārdošanas departamenta vadītājs Vladislavs Gurmans portālam TVNET publikācijā "Radīta ienesīga, bet ļoti riskanta valūta" (2014. gada 19. februārī) izklāstījis: ar *Bitcoin* var pirkt un pārdot internetā, spēlēt uz kursa svārstībām un darīt daudz ko citu, ko var darīt ar citām valūtām. Viņš uzskata, ka kopumā *Bitcoin* nav vērts izmantot. "Mans viedoklis ir – nē! Vienīgi, ja esat kaislīgs spēlmanis ar lielu brīvas naudas summu un jums patīk riskēt. *Bitcoin* ir kā spēļu automāts, kurā var labi laimēt valūtas kursa svārstību dēļ, bet var arī pamatīgi zaudēt, jo nav tādu likumu, kas apraksta *Bitcoin* kursu, bet skatīties uz *Bitcoin* kā uz stabilu maksāšanas līdzekli vai drošu "naudu" pagaidām nevajag. Protams, *Bitcoin* attīstās, bet pašlaik tas vairāk atgādina bēdīgi slaveno MMM afēru 20. gs. 90. gados Krievijā."

Bitcoin ir spēcīgi politiskie pretinieki, vājš tiesiskais statuss un nesakārtots kurss. Teorētiski eksperti var saskatīt *Bitcoin* maksāšanas līdzekļa priekšrocības – maksājumi notiek bez komisijas maksas, *Bitcoin* lietošana palīdz apiet kapitāla pārrobežu pārvietošanas ierobežojumus, valstis un bankas pagaidām neiejaucas *Bitcoin* un līdzīgu kriptovalūtu norēķinos. Bet tas viss ir tikai ar nosacījumu, ka cilvēkam patīk riskēt. Patlaban Baltijā šī "nauda" vēl nav tik populāra, bet var prognozēt, ka, uzņemot apgriezienus Eiropā, arī Latvija nepaliks neskarta, prognozēts publikācijā. Pašlaik virtuālo "naudu" arvien biežāk var izmantot kā maksāšanas līdzekli, lai norēķinātos par precēm un pakalpojumiem mazumtirdzniecībā, restorānos un izklaides vietās. Par šiem darījumiem bieži netiek iekasēta komisijas maksa, un tajos nav iesaistītas bankas.

"Nauda un tās aprīte"

Salīdzinoši nesen virtuālā "nauda" *Bitcoin* radījusi pamatu jaunās paaudzes decentralizētai, vienādranga virtuālajai valūtai, ko bieži sauc arī par kriptovalūtu. Pēc nesenā *Bitcoin* popularitātes pieauguma šai valūtai sekojuši desmitiem citu virtuālās "naudas" veidu.

Virtuālo "naudu", piemēram, *Bitcoin*, var nopirkt valūtas maiņas platformās, izmantojot parasto valūtu. Pēc nopirkšanas virtuālā "nauda" tiek pārskaitīta uz personalizētu *Bitcoin* kontu, ko sauc par digitālo maku. Izmantojot šo maku, patērētāji tiešsaistē var sūtīt *Bitcoin* ikvienam, kas ir ar mieru to pieņemt, vai atkal konvertēt parastajā oficiālajā valūtā (piemēram, eiro, Lielbritānijas sterliņu mārciņās vai ASV dolāros).

Jaunas *Bitcoin* "naudas" vienības tiek radītas tiešsaistē, izmantojot skaitļošanas ziņā intensīvu programmatūru, kas pazīstama ar nosaukumu *Bitcoin miners* ("*Bitcoin* racēji").

Autors un avots: Lidija Dārziņa; LV portāls, 01.09.2014.